

برگ برگ تاریخ در کوچه باغ‌های کن

کن، محله پرماجرا و تاریخی پایتخت است؛ محله‌ای با هویتی تاریخی که قدم به قدمش خاطره است و اصالت. برای برخی از شهروندان تهران امروز باور کردنی نیست در چند قدمی شهر، کوچه باغ ببینند و بعد از نیم باران، عطر دیوارهای کاه‌گلی را استشمام و خانه‌های تاریخی و باغ‌های وسیع را نظاره کنند و از قصه آداب و رسوم می‌گویند که همچنان زنده و پابرجاست لذت ببرند. و محله کن یک تنه و زنه تاریخی و طبیعی بخش وسیعی از غرب تهران را به دوش می‌کشد. ویژه‌نامه پیش رو حاصل سومین نشست پژوهشی «محله من» است که با حضور علیرضا بزرگی، عبدالله درویش، حسن درویش، محمدحسن محبعلی، حاج احمد حبیب حاج محمدعلی، مهدی محمدخانی، حاج محمدعلی آقا بزرگی و حاج عباسعلی و تعدادی از معتمدان محله کن، در کنار علیرضا زمانی، تهران پژوه، در مؤسسه همشهری برگزار شد. نگاهی به موقعیت جغرافیایی کن قدیم، فرهنگ و آداب و رسوم محله، طایفه‌ها، لهجه و گویش مردمان کن، مساجد، امامزاده‌ها و تکایا، بناهای باستانی و تاریخی، قنات‌ها و باغ‌ها و قصه‌ها و روایت‌هایی شنیدنی درباره محله کن را در این ویژه‌نامه بخوانید.

تنها پل آجری پایتخت اینجاست

بوده است. این پل که قدمت آن به بیش از ۸۰ سال می‌رسد، توسط مردی به نام حاج محمدعلی بنا شده تاروستاییانی که برای فروش محصولاتشان به شهر می‌رفتند، مسیر رودخانه را به راحتی پشت سر بگذارند. اهالی سولقان، گشار، زندان، سنگان، امامزاده داوود، کیگا و... با عبور از مسیر کوهستانی و سخت، خودشان را به این پل می‌رساندند و بعد از عبور از باغ‌ها در کن استراحت و روز بعد به سمت مسیر مورد نظر حرکت می‌کردند. این پل تاریخی که از عصر قاجار روی رودخانه کن بنا شده، روزگاری تنها راه ارتباطی روستاهای شمال رودخانه با ده کن بود. بر قطعه سنگی که روی پل قرار دارد، سال ساخت پل، ۱۳۱۲، عنوان شده است؛ یعنی در زمان حکومت پهلوی اول. پل تاریخی کن در سال ۱۳۹۷ به ثبت ملی رسید.

مسافران تهرانی باید خودشان را به کن می‌رساندند و بعد از کمی استراحت و عبور از پل، به کرج، اشتهارد و شهریار می‌رفتند. اما از این پل عملاً چیزی باقی نمانده و میراث فرهنگی هم تلاشی برای احیای آن نکرده است. تاریخ ساخت این پل را زمان قاجار و حدود سال‌های ۱۷۰ ذکر کرده‌اند. این سازه با داشتن ۴ دهانه و نمای بافت آجری، پل محکمی را تشکیل می‌داد. مسافران بعد از گذشتن از پل به محلی به نام «سیاه دشتک» و پس از رسیدن به «دهکده المپیک کنونی» به محلی به نام «لتمال» می‌رسیدند و از آنجا جاده چند شاخه می‌شد و هر کدام به سویی می‌رفت. اما پل مهم دیگری که جزو قدیمی ترین پل‌های تهران هم به شمار می‌رود، پل «حاج محمدعلی» است که در سال‌های نه‌چندان دور معبری برای گذر از رودخانه تراب کن

■ موضوع: پل
■ ویژگی: قدیمی ترین سازه‌های از تباطلی محله

۲ پل آجری در محله کن سندی معتبر برای نشان دادن قدمت و هویت تاریخی این محدوده است. هنوز اهالی محله کن خاطرات بسیاری از پل قاجاری و پل محمدعلی کنی به یاد دارند. به گفته تهران شناسان و اهالی میراث فرهنگی، پل محمدعلی کنی، تنها پل قدیمی تهران است که سازه آجری و اکنون وجود دارد. حسن درویش، از اهالی قدیمی محله کن، با بیان این موضوع، درباره هویت و قدمت پل قاجاری می‌گوید: «پل قاجاری در ست ۵۰۰ متر بالاتر از پل بزرگراه شهید همت و روی رودخانه قرار داشته و محلی برای رسیدن به کرج بوده و زمانی ساخته شد که هنوز خیری از اتوبان تهران-کرج نبود و

سیاره‌های بیخ گوش تهران!

■ موضوع: حدود و نفور قریه کن
■ ویژگی: گستره کهن کن بسیاری از مناطق غربی تهران را دربر می‌گرفت

محله امروزی کن روزگاری گستره‌ای وسیع بود با اراضی مملو از باغ‌های سرسبز، مزارع و کشتزارهایی با محصولات متنوع. محله امروزی کن شامل محله کن، درقاضی، میان محله، سرآسیاب و بالون است؛ محله‌هایی که با وجود توسعه شهر و ساخت‌وسازهای جدید هنوز حال و هوای آن روستای خوش آب و هوا را حفظ کرده‌اند.

روزگاری بخش کن چنان وسیع بود که اگر با نقشه فعلی تهران منطبق شود، بسیاری از محله‌های امروزی غرب تهران را دربر می‌گیرد. علیرضا زمانی، تهران پژوه، درباره وسعت تاریخی کن می‌گوید: «بر اساس نقشه‌ها و اسناد تاریخی، وسعت تاریخی کن آنقدر زیاد است که در قیاس با تهران آن روزگار به سیاره‌های شبیه است. کن روزگاری از غرب به کوه‌های پیرداوود و روستای ارنگه امروزی در مسیر جاده تهران-شمال می‌رسید؛ همان محدوده‌ای که اکنون بسیاری از باغ‌های کن نیز در آن قرار گرفته است. این آبادی وسیع از شرق به بزرگراه اشرافی اصفهانی و محدوده آریاشهر فعلی منتهی می‌شد و از ضلع جنوب به محدوده اکباتان می‌رسید. کن از جهت شمال نیز به رشته کوه‌های البرز و دره حصارک منتهی می‌شد و لورکان پایین و بالا در دل این محدوده قرار می‌گرفت. به عبارت دقیق‌تر، کن محدوده‌ای وسیع بود که اگر وسعت تاریخی آن را بر نقشه امروزی تهران منطبق کنیم، بسیاری از محله‌های امروزی تهران را در دل خود خواهد داشت.»

زمانی ادامه می‌دهد: «محله‌های محدوده فعلی منطقه ۵، شماری از محله‌های منطقه ۲، کل اراضی منطقه ۲۲ و بخش‌هایی از مناطق ۲۱ و ۹ در اراضی کن سابق قرار دارد. این اراضی آنقدر گسترده بود که به عنوان مثال، محدوده «وسک» که اکنون بخشی از شهریار است، کشتزارهای «سیاه‌دشتک» در بخشی از محدوده شرقی منطقه ۲۲، بخش‌هایی وسیع از منطقه ۲۲ که به لتمال معروف است و نیز دریاچه چیتگر که بخشی از لتمال بود هم از اراضی کن محسوب می‌شد.»

از میونده تا سرآسیاب

■ موضوع: محله‌ها و طایفه‌های کن
■ ویژگی: ۵ محله در یک وسعت تاریخی

کن دارای ۵ محله قدیمی است که نام‌هایشان به زبان محلی از این قرار است: بالون، اسماعیلیون، میونده، درقاضی و سرآسیاب و دو محله به اصطلاح الحاقی به نام‌های میدان پشته و غریب‌آباد. در گذشته بافت گسترده‌تری جزو اقلیم کن محسوب می‌شد که محله‌های کنونی کوهسار، شهران، شهرزبیا، آریاشهر یا صادقیه و روستای حسن‌آباد و دهکده المپیک و... از جمله آنها بودند. کن تا پیش از اینکه یکی از ۲۹ محله منطقه ۵ باشد، نخستین بخش تهران در ولایت ری محسوب می‌شد و حسین کریمان در کتاب «قصران، نام قدیم تهران» آن را با ۳۰ پارچه آبادی ذکر کرده است. از این نظر می‌توان گفت که علاوه بر قدمت تاریخی، مرکزیتی مهم برای روستاهای غرب تهران نیز محسوب می‌شد. امروز هر چند کن را یکی از محله‌های تهران برمی‌شمارند، اما همین محله همچنان تقسیم‌بندی‌های کوچک‌تری دارد، به طوری که اگر میان همین محله‌های کوچک دیوار کشیده شود، ساکنان آن از همه امکانات مورد نیاز از جمله مسجد، حسینیه، حمام عمومی، نانوا، فروشگاه و... برخوردارند. در محله دارقاضی یا به لهجه کنی درقاضی که ظاهراً قاضی القضاات کن در آن زندگی می‌کرده، بزرگ‌ترین حسینیه و مسجد کن قرار دارد که همیشه سرشناس‌ترین روحانی کن در آن نماز می‌خوانده است. حاج آقا بزرگی والله‌داد از جمله طوایف مشهور ساکن این محله هستند و وجود یک امامزاده که حیاط آن مدفن جمع زیادی از شهدای محله کن است، یک حمام قدیمی و باغ‌های بزرگ از جمله ویژگی‌های آن محسوب می‌شوند. محله میانده یا میونده در قسمت شرقی محله دارقاضی قرار دارد و به دلیل آنکه در جغرافیای قدیم کن، در «هیان» روستا قرار داشته به آن میوند یا میونده هم می‌گفتند. طایفه‌های فتاحی، حاجی حسنی، حاج باقری و علی عسگری از مشهورترین طوایف ساکن این محله کوچک هستند. محله بالون که در قسمت جنوبی کن قرار دارد، به گواه اکتشافات باستانی، قدیمی‌ترین بخش کن محسوب می‌شود که در جریان ساخت بزرگراه شهید همت ۵۰ ساله نقره به ضرب انوشیروان عادل در این محله پیدا شد. طایفه‌های علی عسگری، کاشانی و عباس‌هادی از جمله طوایف مشهور بالون هستند. وجود توتستان‌های بزرگ کن، امامزاده و چندین مسجد و یک حسینیه بزرگ از جمله شاخصه‌های مهم این محله است. عمده طوایف ملاک کن اهل محله اسمالون که

یکی از بزرگ‌ترین محله‌های کن محسوب می‌شود، هستند. رحیمی، رحیمی، محمدی و محمدخانی از جمله طوایف ساکن در این محله هستند. وجود زمین‌های وقفی بزرگ در این محله و البته چهره‌های سرشناس تاریخی چون ارباب خلیل و حاج محمدعلی محمدی از شاخصه‌های اسماعیلیون محسوب می‌شوند. حمام و آب‌انبار تاریخی این محله نیز از جمله آثار تاریخی اسماعیلیون محسوب می‌شوند. محله سرآسیاب نیز از جمله محله‌های بزرگ کن محسوب می‌شود و علت نامگذاری آن به آسیابی برمی‌گردد که در گذشته‌های دور در این محل قرار داشته و بعدها محلی که نزدیک آسیاب بوده به سرآسیاب شهرت پیدا کرده است. طایفه‌های کارساز، درویش، علینقی و محبعلی از عمده ساکنان این محله بوده‌اند. جالب اینکه ۲ بخش حاشیه‌ای نیز در این محله به نام‌های میدان پشته و غریب‌آباد وجود داشت. میدان پشته بخشی از بافت جغرافیایی چهارراه شیدا تا جاده سولقان را شامل می‌شد که طایفه پنگری و بعدها مهاجران ملایری شامل طایفه روستایی در این محل ساکن شدند. غریب‌آباد نیز شامل بخش غربی محله سرآسیاب می‌شد که از سردره تا سهراب مدرسه و چهارراه شیدا را تشکیل می‌داد و مردم قدیم کن به طعنه، آن را غریب‌آباد نامگذاری کرده بودند که محل نوکنی‌ها یا مهاجران کمتر از ۵۰ ساله به کن است. مهاجران لر، ترک و... عمده طوایف ساکن در این بخش را شامل می‌شدند و با این حال امروز این بخش‌های حاشیه‌ای از کن به دلیل موقعیت جغرافیایی و وجود زمین‌های باز از توسعه شهری بیشتری برخوردار شده است.